

Голас Рацзімы

№ 19 (1332)

МАЙ 1974 г.

ВЫДАННЕ БЕЛАРУСКАГА ТАВАРЫСТВА
ПА КУЛЬТУРНЫХ СУВЯЗЯХ З СУАЧЫННІКАМІ ЗА РУБЯЖОМ

ГОД ВЫДАННЯ 19-ТЫ

ЦАНА 2 КАП.

Палескія дубровы.

Фота Г. ЛІХТАРОВІЧА.

ШТО МАЕ ПЛАНЕТА?

Загадкавая коска-спіраль, эмблема Міжнароднай біялагічнай праграмы (МБП), нагадвае адначасова і знак пытання, паўтораны сотню ці больш разоў. Вучоныя больш 60 краін на працягу амаль 10 гадоў вялі даследаванні, вынікі якіх хваляюць усё чалавецтва. Ці здольна зямля пракарміць сваіх жыхароў і як павінны сябе паводзіць людзі, каб не перашкаджаць, а садзейнічаць памнажэнню жыццёвых рэсурсаў? Абваржэнне «прагнозаў» Мальтуса і яго паслядоўнікаў не ставяла ў рабочых праграмах асобным пунктам, але вынікі даследаванняў прама ці ўскосна прычылілі «ідзі» галоднай смерці чалавецтва.

«Хуткі рост насельніцтва зямнога шара і ўсё ўзрастаючая неабходнасць у біялагічных рэсурсах настойліва патрабавалі высвятлення і ацэнкі прыроднага фонду, якім распараджаецца чалавецтва. Пазнанне і разумнае выкарыстанне сусветнай біялагічнай прадукцыі стала неадкладнай за-

дачай нашага часу. Гэта тым больш важна, што прагрэс прамысловасці, тэхнікі, сельскагаспадарчай вытворчасці вядзе за сабой узмоцненую эксплуатацыю прыродных рэсурсаў сушы і акіяна для забеспячэння людзей ежай, адзеннем і жыллем, што, у сваю чаргу, нярэдка выклікае сур'ёзныя парушэнні біялагічнай раўнавагі ў некаторых прыродных згуртаваннях, разбурае або вычэрпвае іх. Пазнанне велічынь і біялагічных асноў прадуктыўнасці разнастайных згуртаванняў раслін і жывёл можа прадухіліць падобныя катастрофы», — так пачаў сваю прамову акадэмік Іван Булыгін, адкрываючы аб'яднаную сесію Ададзялення біялагічных навук АН БССР і Беларускага рэспубліканскага камітэта па МБП.

На сесіі было заслухана каля 80 дакладаў, у якіх падводзіліся вынікі даследаванняў беларускіх батанікаў і антрапологаў, золагаў і медыкаў, мікрабіёлагаў і біяхімі-

каў... Вучоныя нашай рэспублікі вялі работу па ўсіх секцыях МБП, за выключэннем «Прадуктыўнасці марскіх згуртаванняў». Вывучаліся прадуктыўнасць лясоў і залежнасць яе ад розных фактараў, працэсы фотасінтэзу і біялагічны кантроль... Чалавеку, далёкаму ад сучаснай навукі, цяжка разабрацца ў спецыфіцы і тэрміналогіі справаздачных дакладаў, але калегі з розных краін выдатна разумеюць адзін аднаго. МБП стала прыкладам плённага міжнароднага супрацоўніцтва на неўрадавым узроўні: яна амаль не субсідзіравалася дзяржавамі, даследаванні былі справай гонару і сумлення саміх вучоных.

Статут Міжнароднай біялагічнай праграмы і асноўныя напрамкі яе дзейнасці зацвердзіла I Генеральная асамблея МБП, якая адбылася ў Парыжы ў 1964 годзе. Было ўтворана 7 секцый, якія ахапілі найбольш актуальныя праблемы часу — ад прадуктыўнасці наземных, прэснаводных, марскіх згурта-

ванняў да адаптацыі чалавека і кіравання біялагічнымі рэсурсамі.

Беларускі рэспубліканскі камітэт на МБП узначальваў член-карэспандэнт АН СССР Аляксандр Шлык, дырэктар Інстытута фотабіялогіі АН БССР, член рэдкалегіі двух міжнародных навуковых часопісаў. А сярод кіраўнікоў рабочых груп былі акадэмікі АН БССР Іван Юркевіч, Мікалай Дарожкін, Іван Булыгін і іншыя вядомыя беларускія вучоныя.

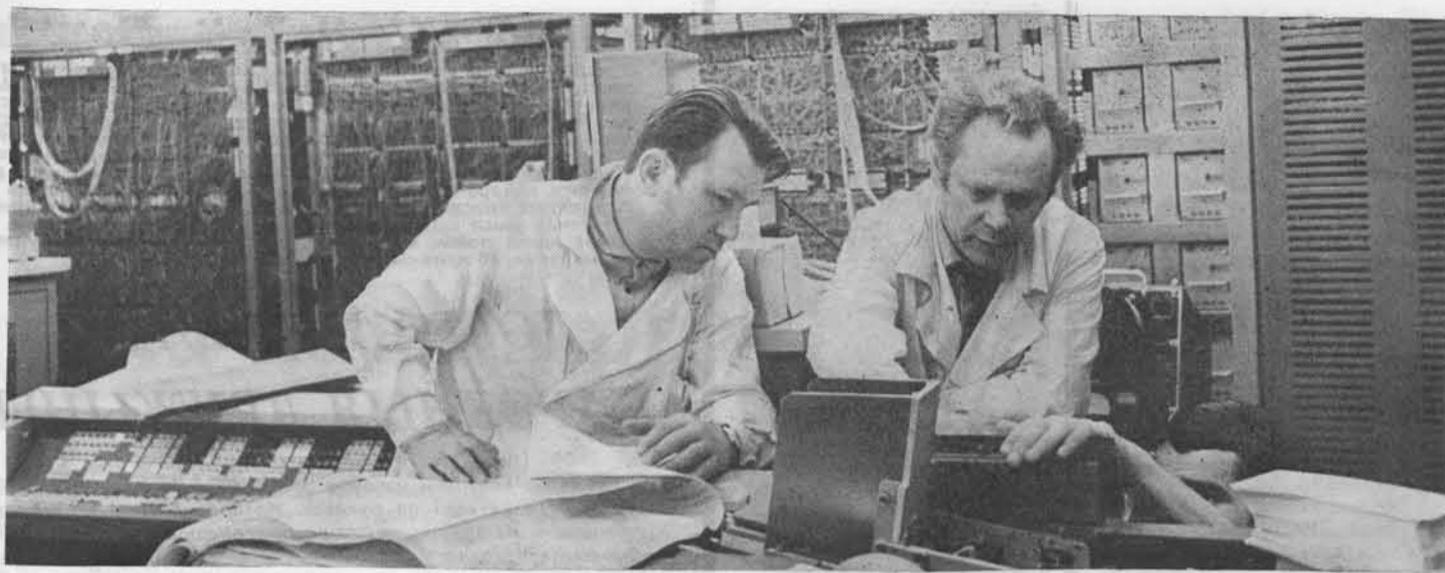
Нацыянальныя акадэміі, што прымалі ўдзел у МБП, мелі ў ходзе работы ўсе магчымасці для пашырэння кантактаў з калегамі, лепшай падрыхтоўкі навуковых кадраў (асабліва гэта датычыць краін, што ўступілі на шлях развіцця), а сабраныя адначасова багатыя матэрыялы па асноўных ландшафтных зонах зямнога шара дазваляць выявіць агульныя заканамернасці, распрацаваць тэорыю біялагічнай прадуктыўнасці.

Актыўны ўдзел у Міжнароднай біялагічнай праграме прымалі савецкія вучоныя. Даследаванні вяліся ад Белавежы да Сахаліна, ад тундры да пустынь Сярэдняй Азіі. Так, напрыклад, на паўвостраве Таймыр грунтоўна вывучалася дынаміка прыросту раслін, мхоў, грыбоў, лішайнікаў; рэжым мікраклімату; глебавыя працэсы; узаемасувязь жывёльнага свету з раслінамі і глебай; прыцыпы рацыянальнага выкарыстання і аховы жыццёвых згуртаванняў і г. д. Ва ўсіх ландшафтна-геаграфічных зонах Савецкага Саюза высвятляліся аптымальныя шчыльнасць і структура папуляцый жывёл. А ролю харчавання ў адаптацыі чалавека даследавалі, у асноўным, супрацоўнікі Інстытута харчавання Акадэміі медыцынскіх навук СССР.

Шматгадовыя назіранні і эксперыменты вядуць на азёрах Нарач, Мясра, Баторын

[Заканчэнне на 2-й стар.]

МАХРАШ
БАЦЬКОЎ

Мінскі завод электронна-вылічальных машын імя Арджанікідзе. Тут вырабляюцца папулярныя камп'ютэры «Мінск-32» і ЕС-1020. НА ЗДЫМКУ: на ўчастку комплекснай наладкі завада. Інжынеры А. ШЫШКО і Р. ПІМІЛЬШТЭЙМ вядуць наладку чарговай ЭВМ.

Фота К. ЯКУБОВІЧА.

НАШЫ КАРЭСПАНДЭНТЫ ПАВЕДАМЛЯЮЦЬ

ГЭТАГА НЕЛЬГА ЗАБЫЦЬ

Няўмольны час здольны сцерці з людской памяці любы ўспаміны, час, як чулы доктар, залечвае, здараецца, самыя балючыя раны мінулага. Але нават тры дзесяцігоддзі, што мінулі пасля вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, не змаглі сцішыць у людскіх сэрцах боль страт і пакут, перанесеных народам за гады акупацыі. Крывавыя злачынствы фашыстаў забыць нельга.

І 437 чалавек па-зверску закатавалі, расстралялі, павесілі і спалілі гітлераўцы за час акупацыі нашага Жыткавіцкага раёна. Вось далёка няпоўны пералік злачынстваў фашысцкіх захопнікаў на тэрыторыі раёна, якія зафіксаваны ў скупых радках акта раённай камісіі ад 20 снежня 1944 года, складзенага па свежых слядах падзей.

19 жніўня 1941 года гітлераўцы ўварваліся ў вёску Дзедаўка і пачалі рабаванне і гвалтаванне. Яны схапілі і расстралялі жыхароў вёскі Мікалая Ханецкага, Лявона Будаўца, Якава Барана, Генадзія Таненю, Аляксея Барана. Ад рук фашысцкіх за-

бойцаў загінулі былыя старшыні калгасаў Сямён Шчур, Павел Страха і Фядос Алексіевіч, настаўніца з вёскі Доўгая Дуброва Надзея Якімцава.

Фашысты рабілі аблавы на савецкіх грамадзян і забіралі іх на катаржныя работы ў Германію. Усяго з раёна было адпраўлена ў няволю звыш 350 чалавек. Многія з іх не вярнуліся, загінуўшы ад невыносных умоў працы, здзекаў і катаванняў.

У сакавіку 1943 года гітлераўцы спалілі вёскі Дзякавічы, Лутоўе, Пухавічы, Дуброва і іншыя. За час свайго гаспадарання фашысты спалілі і разбурылі больш за 5 тысяч дамоў і надворных пабудоваў...

Прайшлі гады. Адбудаваны разбураныя населеныя пункты. За пасляваенныя гады на карце раёна з'явіліся новыя рабочыя пасёлкі, — Хваенск, Рудня-Грэбень, Сасновічы, Меліяратар. З кожным годам распырае свае граніцы і раённы цэнтр. У Жыткавічах з'явіліся шаснаццаць новых вуліц. Толькі за гады дзевятай пяцігодкі на паўднёва-заходняй ускраіне горада ўтварыўся цэлы мікрараён.

Непадалёку ад вёскі Ляхавічы за апошнія гады ўзв-

дзен новы рабочы пасёлак торфапрадпрыемства «Чырвоная» з комплексам жылых, культурна-бытовых і гаспадарчых памяшканняў. А ў раёне вёскі Сяманча вырастае рабочы пасёлак Чырвоны Бор новага саўгаса, што носіць такую ж назву...

Сёлета спаўняецца 30 гадоў з дня вызвалення раёна ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Гэтай падзеі былі прысвечаны экспазіцыі ў музеях, сустрэчы з ветэранамі вайны, паходы школьнікаў па месцах баёў. Ёй прысвяцілі сваю ўдарную працу рабочыя калектывы раёна. Жыткаўчане свята шануюць памяць сваіх землякоў, што загінулі, вызваляючы свет ад фашысцкай навалы.

І. НОВІКАЎ.

НА УСЁ ЖЫЦЦЕ

«Урачыстая рэгістрацыя шлюбу» — такая афіша на фасадзе дома культуры вёскі Жмураўка Рэчыцкага раёна збірае шмат людзей. Аднавяскоўцы ведаюць — цырымонія будзе ўрачыстай і святочнай, бо кожны раз, калі ў Жмураўцы праходзіць рэгістрацыя маладой пары, работнікі сельсавета праяўляюць нямаля выдумкі і знаходлівасці.

...Зала дома культуры

прыгожа аформлена. У праходах пасланы дывановыя дарожкі, на сцэне ззяюць гілянды рознакаляровых лямпачак. І ўсюды — кветкі. Пад гукі вясельнага марша ў залу ўваходзяць маладыя. Вядучыя цырыманію запрашаюць сюды усіх прысутных. Дзяўчаты ў нацыянальных касцюмах па старому народнаму звычаю раскідваюць перад жаніхом і нявестай кветкі, а ўслед «засяваюць» збожжа, каб кветкамі быў уславы жыццёвы шлях маладых, а ў хаце іх заўсёды быў дастатак.

Да маладых з прывітальнымі словамі звяртаецца работнік сельсавета: «Месяц назад у сельскі Савет, — гаворыць ён, — паступіла заява ад Аляксея Паньніскага і Надзеі Салаўёвай. Паважаныя маладыя, сёння ў вас урачысты дзень — заключэнне вашага шлюбу. Няхай ён на ўсё жыццё застанеца ў вашай памяці як светлае і радаснае свята».

Разам з пасведчаннем аб шлюбе маладым уручаюць наказ «Парада вам і любоў». Потым для маладажонаў гучыць іх першы вальс. Іх віншуюць родныя, сябры, знаёмыя. А перад выходам з залы дзяўчаты нацягваюць чырвоную стужку: першае «выпрабаванне» для мужа —

трэба перанесці цераз яе сваю выбранніцу.

Урачыстая цырымонія заканчваецца ўскладаннем кветак да помніка воінам, загінуўшым за вызваленне роднай вёскі...

Гэта толькі адзін з новых абрадаў, якія трывала ўвайшлі ў быт жыхароў вёскі. Не менш урачыста і цікава тут адбываюцца запісы нованароджаных, провады на пенсію і ў армію, пасвячэнне ў хлебаробы, «агеньчыкі», проста вечары адпачынку. Гэтыя традыцыі адлюстроўваюць новы лад сельскага жыцця.

У. РУДЭНКА.

ЁСЦЬ 30-МІЛЬЁННАЯ!

У канцы красавіка споўнілася дзевяць гадоў з пачатку прамысловай эксплуатацыі Рэчыцкага месцанарджэння нафты. Да гэтай даты работнікі нафтагазаздабываючага ўпраўлення «Рэчыцанафта» атрымалі 30-мільённую тону вадкага паліва. Цяпер штосутачна з нетраў беларускага Палесся выпампоўваюцца 21,5 тысячы тон нафты. Цікава, што ў першым годзе эксплуатацыі палескіх шчылін прамысловая здабыча нафты складала ўсяго 38,8 тысячы тон.

П. РАДЗЕЧКА.

ГЕОЛОГИ ВЕДУТ ПОИСК

На вопросы корреспондента АПН отвечает член коллегии, начальник Главного планово-экономического управления Министерства геологии СССР В. ПЕРВАГО.

— Владимир Александрович, расскажите, какие задачи стоят сейчас перед советскими геологами?

— Министерство геологии СССР продолжает работу по дальнейшему развитию минеральной базы для удовлетворения нужд народного хозяйства. Мы стремимся прежде всего к тому, чтобы наша страна обходилась своим минеральным сырьем во всех отраслях народного хозяйства, полностью отказавшись от ввоза его из-за рубежа. Учитываем мы и экспорт сырья в государства — члены СЭВ. И наконец, для торговли с капиталистическими странами мы выявляем те виды сырья, запасы которых у нас значительно превышают собственные нужды на длительную перспективу.

— Как планируются геологоразведочные работы?

— Можно выделить два основных направления. Во-первых, разведка запасов, обеспечивающих потребности народного хозяйства на 20—40 лет вперед. Во-вторых, выявление районов, наиболее выгодных в экономическом

отношении для освоения. Предпочтение отдается обычно тем, где уже ведется добыча и переработка минерального сырья. Из числа новых районов выбираются те, где запасы минерального сырья достаточны для долговременной, экономически целесообразной промышленной разработки. Например, в Тюменской области ученые предсказали, а впоследствии геологи обнаружили колоссальные запасы нефти и природного газа. В Норильском районе таким же образом открыты уникальные месторождения медно-никелевых руд. Природные богатства этих районов сейчас широко эксплуатируются.

— Какие и где были открыты месторождения в последнее время?

— В прошлом году геологами подготовлено к освоению более 45 новых месторождений нефти и газа, черных и цветных металлов, угля и неметаллического сырья. Выявлены месторождения нефти в Западной Сибири, на Украине и в Якутии, свинца и цинка — в Центральном Казахстане, на Рудном Алтае и на Дальнем Востоке, олова, вольфрама и молибдена — в ряде восточных районов страны и в Средней Азии.

— Известно, что легкодоступные месторождения полезных ископаемых в большинстве уже открыты. Основные усилия геологов направлены на поиски глубинных залежей. Как решается эта проблема?

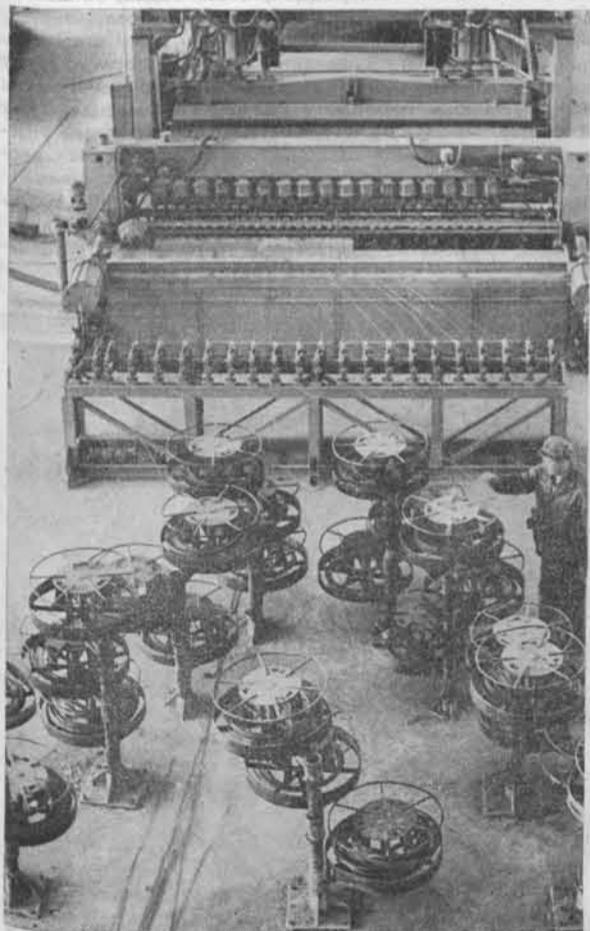
— Она не может быть решена, прежде всего, без современных научно обоснованных геологических карт. Работа по их созданию непрерывно ведется геологами в сотрудничестве с геофизиками и геохимиками. Характерно, что научные прогнозы все чаще подтверждаются. Так, в восточной Якутии было выявлено свинцово-цинковое месторождение. В пределах Тихоокеанского пояса обнаружены меднопорфировые месторождения, открыт ряд залежей руд близповерхностного типа. Месторождения свинца и цинка платформенного типа выявлены в Центральном Казахстане. Доказано продолжение медноколчеданных месторождений на юге Урала.

— Какие районы страны Вы считаете наиболее перспективными с точки зрения поисков полезных ископаемых?

— Наиболее вероятно открытие новых крупных месторождений полезных ископаемых в пока еще слабо изученных районах Востока и Сибири. Не исследованы до конца недра территорий некоторых союзных республик, где работы проводятся в возрастающих объемах и где ежегодно открываются новые и новые месторождения. Большие объемы геологоразведочных работ проводятся также в европейской части СССР.

Ким ПАНФЕРОВ.

АПН.

Завод аб'ёмнага домабудавання ўступіў у дзеянне ў Віцебску. Ён будзе вырабляць блок-пакоі самай разнастайнай планіроўкі, з якіх пачнуць манціраваць двух- і трохпавярховыя шматкватэрныя дамы для жыхароў сельскай мясцовасці. Праектная магутнасць новага завада — 80 тысяч квадратных метраў жылой плошчы ў год. НА ЗДЫМКУ: лінія аўтаматычнай зваркі сетак для зборных панелей.

Фота А. ЦЕРЛЮКЕВІЧА.

ШЛЯХАМІ БАЦЬКОЎ, ШЛЯХАМІ ГЕРОЯЎ

У 16-й мінскай сярэдняй школе ёсць стэнд, на якім рознакаляровыя ніці працягнуліся ва ўсе бакі ад сталіцы Беларусі. Тут адзначаюцца турысцкія паходы і экскурсіі вучняў.

У час летніх канікул штогод са школы адпраўляецца больш як трыццаць атрадаў юных турыстаў-следыптаў. Хадзіць з рукзаком, да-следаваць, адкрываць — мара падлетка. Гэта сугучна яго настрою, думкам, парыванням душы.

Вучні ў час паходаў сустракаюцца з былымі партызанамі і воінамі Савецкай Арміі, запісваюць іх успаміны і перадаюць у школьны музей на захаванне. Так, напрыклад, следыпты школы сабралі вялікі матэрыял аб сотай дывізіі, якая абараняла ў 1941 годзе Мінск ад нямецкіх полчышчаў Гудэрыана. У верасні 1941 года сотая дывізія адна з першых у Савецкай Арміі ўдасцолася назвы гвардзейскай і стала называцца 1-я Гвардзейская ардына Леніна стралковая дывізія. Следыпты школы знайшлі КП дывізіі, зрабілі на месцы баёў раскопкі і выявілі зброю і прадметы салдацкага ўжытку. Устанавілі сувязь з былым камандзірам дывізіі генералам Русіянавым. Адшукалі камандзіраў палкоў і батальёнаў гэтай дывізіі, сабралі іх успаміны і дакументы. Адзначаючы вялікую работу следыптаў школы, Савет ветэранаў 1-й Гвардзейскай дывізіі прыслаў школьнаму музею падарунак — кнігу «Савецкая гвардыя».

Тры год вядзецца пошук на гэтым «Яны вызвалілі Мінск». Следыпты прайшлі па месцах баёў Савецкай Арміі ў раёне Мінскага катла і ў раёне баёў за вызваленне нашага горада. Вучні ўстанавілі шэраг прозвішчаў воінаў, якія вызначыліся ў гэтым баі, нумары часцей, што атрымалі назву мінскіх, вядуць збор матэрыялаў аб іх.

Вучні 7 «Г» класа на чале з Уладзімірам Зелянко, які ўдзельнічаў у баях за Магілёўшчыну, бацькам аднаго з сямікласнікаў, зрабілі паход у вёску Леніна Магілёўскай вобласці, дзе ў гады Вялікай Айчыннай вайны ўступіла ў бой супраць нямецкіх захопнікаў польская дывізія імя Т. Касцюшкі, наведаль мемарыяльны музей, прысвечаны сумесным баявым дзеянням савецкай і польскай зброі, наладзілі перапіску з польскімі піянерамі.

За тры апошнія гады вучнямі школы праведзена 192 мнагадзённых і аднадзённых турысцкіх паходаў, у якіх прынялі ўдзел 2 888 вучняў. Па сабраных у паходах матэрыялах следыпты школы напісалі рэфераты «Мінскі падпольны райком і гарком партыі ў гады Айчыннай вайны», «Абарона беларускага Мадрыда на Дняпры — горада Магілёва», «Наша вуліца носіць імя маршала Бірузова», «Мінскія маладагвардзейцы», «Іх імёнамі названы вуліцы нашага мікрараёна» і іншыя.

Маршрут пяцідзённага паходу васьмікласнікаў у чэр-

вені 1973 года праходзіў праз Дукору — Мар'іну Горку — Шацк — Валяр'яны — Самахвалавічы. Дарога баявой славы — амаль 160 кіламетраў — ішла па месцах дзеянняў партызанскай брыгады «Польмя».

Вось кароткія запісы з турысцкага дзёніка.

5 чэрвеня. Дзень сонечны, у аўтобусе спяваем турысцкія песні. Выходзім у Дукору. У музеі мясцовай школы знаёмімся з гісторыяй пасёлка. Ходзім па яго вуліцах, школьныя экскурсаводы з замілаваннем гавораць ледзь не пра кожны дом. Абменьваемся з імі адрасамі, сувенірамі. І зноў аўтобус. Нас чакаюць у Мар'інай Горцы.

6 чэрвеня. Раніцай выходзім за Мар'іну Горку, бяром азімут і ідзем у калгас імя Янкі Купалы, спачатку паляваем дарогамі, затым балотам і лесам. Спыняемся на вялікі прывал у лесе. Гатуем свой першы турысцкі абед. Пасля купання лягчы ісці пад спякотным сонцам. Нашы вясковыя субседнікі шчодро дзяляцца успамінамі. Да вечара ў бланотах з'яўляецца шмат запісаў. На начлег спыняемся на беразе ракі Пціч. Разбіваем палаткі. Прыгажосць навокал! На агеньчык прыходзяць мясцовыя школьнікі. Мільёны камароў абрушваюцца на нас, паветра аж звяніць ад іх музыкі.

7 чэрвеня. Пакінуўшы ў лагерах дзяжурных, пасля снедання адпраўляемся ў розныя вёскі на пошукі матэрыялаў. Тут у гады Айчыннай вайны базіравалася партызанская брыгада «Польмя». Увесь дзень сустракаліся з мясцовымі жыхарамі, запісвалі расказы вдавочцаў аб героізме партызан і насельніцтва, аб злачынствах фашыстаў. Нам перадалі для музея снарадную гільзу, нямецкую каску, фатаграфіі партызанскіх сувязных. Мы абкапалі, абкалі дзёрнам некалькі магіл партызан. Пабывалі на месцах, дзе размяшчаліся штаб брыгады і партызанскія атрады, дзе выстаўляліся каравульныя пасты. Вечарам ля кастра правялі сустрэчу з былымі партызанамі і сувязнымі.

8 чэрвеня. Увесь дзень ідзем балотамі. Наш шлях праз Шацк на Валяр'яны. Векавыя дрэвы, балотная багна, лугавыя кветкі. Нашы паходныя матэрыялы папаўняюцца. Асабліва шмат цікавага даведлася аб Шацку. Тут мы паклалі на партызанскія магілы палявыя кветкі, ушанавалі мінутай маўчання памяць загінуўшых партызан, пахаваных у скверы пасёлка. На начлег уладкоўваемся ў лесе непдалёку ад Валяр'ян. Усе вельмі стаміліся. Пайшоў дождж. Палаткі ставім пад дажджом.

9 чэрвеня. Раніцай працянаемся бадзёрыя. Пасля снедання едзем у Валяр'яны на сустрэчу з былымі партызанамі. Новыя знаёмствы. На спадарожных машынах даязджаем да Самахвалавіч. Тут ужо адчуваецца рытм Мінска. У аўтобусе дзелімся ўражаннямі, спяваем песні.

Хранікальныя запісы з паходнага дзёніка вельмі лаканічныя. Але яны дапаўняюцца тоўстымі сшыткамі успамінаў, выступленняў былых партызан, дакументамі ваенных год. У паходных рукзаках — экспанаты для музея. А самае галоўнае — гэта думкі і пачуцці юных следыптаў, іх неспрыянае ўспрыняцце гісторыі, далучэнне да мужнасці і нязломнасці.

Г. ЛАНЕЎСКИ,
настаўнік.

Вось яна, легендарная «кацюша». Упершыню хлопчыкі разглядаюць яе так зблізку. А колькі разоў сустракаліся яны са славымі ракетамі ў кніжках і кіно! Экспазіцыя Музея Вялікай Айчыннай вайны папоўніць іх веды, узбагаціць сэрцы новымі штырамі ратнага подзвігу старэйшага пакалення.

Фота В. ЖУКА.

У ДАПАЎНЕННЕ ДА ЖЭНЕЎСКИХ КАНВЕНЦЫЙ

У 1949 годзе ў Жэневе адбылася дыпламатычная канферэнцыя. На ёй былі распрацаваны і прыняты чатыры міжнародныя канвенцыі аб абароне грамадзянскага насельніцтва ў час вайны, аб адносінах да ваеннапалонных і аб палітвязьні і лёсу хворых і раненых.

Жэнейскія канвенцыі 1949 года вытрымалі выпрабаванне часам і працягваюць служыць асновай гуманітарнага права. Аднак у сувязі са з'яўленнем новых умоў у развіцці міжнародных адносін і новых відаў ваеннай тэхнікі ўзнікла неабходнасць распрацоўкі дадатковых міжнародных актаў, якія дапаўнялі б ужо існуючыя канвенцыі. На працягу апошніх гадоў праводзілася работа па падрыхтоўцы такіх актаў. У гэтай рабоце ўдзельнічалі прадстаўнікі і нашай рэспублікі. Было вырашана надаць актам форму двух дадатковых пратаколаў да жэнейскіх канвенцый.

Для абмеркавання і прыняцця праектаў гэтых пратаколаў была склікана дыпламатычная канферэнцыя, якая адбылася ў Жэневе з 20 лютага па 29 сакавіка 1974 года. У ёй прынялі ўдзел дэлегацыі 126 краін свету, у тым ліку дэлегацыя БССР, і прадстаўнікі многіх міжнародных арганізацый.

Беларуская дэлегацыя ў цэлым станоўча ацаніла праекты пратаколаў, якія былі ўнесены на разгляд канферэнцыі, зрабіўшы да іх шэраг агульных заўваг.

Зацвердзіўшы даклады камітэтаў аб выніках разгляду некалькіх артыкулаў пратаколаў, дыпламатычная канферэнцыя закончыла сваю першую сесію. Было вырашана, што другая сесія канферэнцыі прадоўжыць пачатую работу ў Жэневе вясной 1975 года.

Што? * Як? * Чаму?

«...Тут кожны дзень забойствы. Забіваюць белых, неграў, паліцэйскіх. Забіваюць адкрыта, з аўтаматаў», — піша Я. Мачошкі са Злучаных Штатаў Амерыкі. Радкі пра забойствы, аграбленні, гвалт уначы і сярод белага дня часта сустракаюцца ў пісьмах нашых суайчыннікаў з розных краін. У той жа час землякі, наведваюшы Радзіму, са здзіўленнем і захапленнем адзначаюць, што ў Савецкай краіне людзі да позняга вечара без страху ходзяць па вуліцах, гуляюць у парках, не апасаючыся ні за сваё жыццё, ні за свае нішэнні. Адметная рыса сацыялізму — узорны грамадскі парадак, у ахове якога побач з работнікамі міліцыі прымаюць удзел грамадзяне, аб'яднаныя ў

ДОБРААХВОТНЫЯ НАРОДНЫЯ ДРУЖЫНЫ

У гаманкім вярэнім натоўпе іх заўважыш адразу, людзей з чырвонымі павязкамі на рукавах. Нетаропка, па-гаспадарску крочаць яны па вуліцы, уважліва прыглядаюцца да ўсяго, што адбываецца навокал.

Штовечар выходзяць на маршруты патрульныя групы народных дружыннікаў. У кожнай групе—3-5 чалавек, участак абходу—1,5-2 кіламетры. Маршрут пралягае па самых ажыўленых вуліцах, каля месц, дзе асабліва мнагалюдна (вакзалы, магазіны, кінатэатры, стадыёны, паркі), дзе больш за ўсё адчуваецца патрэба ў ахове грамадскага парадку. Патруляванне ўзмацняецца ў святочныя дні.

Дружыннікі—звычайныя савецкія грамадзяне—мужчыны і жанчыны, юнакі і людзі з сівымі скронямі, але іх заўвагі, папярэджанні і нават проста з'яўленне маюць вялікую сілу: змаўкаюць скандалісты, падвыпіўшая кампанія без лішніх слоў разыходзіцца па дамах, парушальнік вулічнага руху абцякае быць дысцыплінаваным і ўважлівым. Калі ж папярэджанні не дастаткова і чалавек працягвае парушаць грамадскі парадак, яго дастаўляюць у штаб народнай дружны ці бліжэйшае аддзяленне міліцыі. Аднак гэта робіцца ў выключных выпадках, бо дастаўленне парушальніка ў штаб ці міліцыю—права, а не абавязак дружыннікаў. Асноўная іх задача—выхаваўча-прафілактычная работа.

Іншы раз дастаткова заўвагі, невялікай гутаркі, і чалавек сур'ёзна задумаецца над сваімі паводзінамі, зробіць адпаведны вывад. Толькі ў мінулым годзе дружыннікі беларускай сталіцы зрабілі 23 тысячы заўваг грамадзянам, якія парушалі ці былі гатовы парушыць грамадскі парадак, і 68 тысяч заўваг пешаходам пры парушэнні правіл вулічнага руху.

Добраахвотныя народныя дружны — масавая грамадская арганізацыя. У Беларусі дзейнічаюць каля 70 тысяч народных дружын, якія аб'ядноўваюць больш за 250 тысяч чалавек. Дружны ствараюцца на прадпрыемствах, будоўлях, транспарце, ва ўстановах, калгасах, саўгасах, навучальных установах, пры домакіраўніцтвах.

Стаць дружыннікам можа кожны савецкі грамадзянін, якому споўнілася 18 год. «Палажэнне аб добраахвотных народных дружныхах» прадугледжвае: «Асабовы састаў народных дружын камплектуецца строга на добраахвотных пачатках з перадавых рабочых, служачых, калгаснікаў, студэнтаў, навучэнцаў і пенсіянераў». Адною з умоў прыёму ў дружны з'яўляецца рэкамендацыя калектыву, дзе працуе, вучыцца або жыве грамадзянін. Свае абавязкі дружыннікі выконваюць у нерабочы час.

Удзел працоўных у ахове грамадскага парадку—справа, якая бярэ свой пачатак у першыя гады Савецкай улады, калі рабочыя выходзілі на вуліцы, неслі патрульную службу, аказвалі дапамогу рабоча-сялянскай міліцыі. У 1928 годзе ў краіне па ініцыятыве пралетарыята Урала, Масквы і Ленінграда ўзніклі добраахвотныя таварыствы садзейнічання міліцыі. Асноўным абавязкам брыгадміліцаў, як называлі іх у той час, была дапамога міліцыі ў барацьбе з крымінальнымі злачынцамі, у выкананні аператыўных задач і даручэнняў органаў міліцыі, у спыненні злачынства. Задача сучасных добраахвотных народных дружын, якія пачалі стварацца ў 1959 годзе, іншая — папярэджанне правапарушэнняў і выхаваўчая работа.

Народныя дружны трывала ўвайшлі ў наш быт і сталі добраахвотнай камуністычнага выхавання, адной з форм удзелу працоўных ва ўпраўленні справамі дзяржавы. Дружыннікі не толькі падтрымліваюць парадак у грамадскіх месцах, яны вядуць актыўную барацьбу з крадзяжом сацыялістычнай уласнасці, з парушэннямі правіл савецкага гандлю, з браканьерствам, незаконнымі высечкамі лесу і г. д.

Добраахвотныя народныя дружны прымаюць актыўны ўдзел у справе вялікай дзяржаўнай важнасці—поўнай ліквідацыі ў нашым грамадстве злачыннасці і прычын, якія яе нараджаюць.

Растуць бярозы ля Бярэзіны...

Фотаэцюд А. МАНЦЕТАВА.

Peoples' friendship and human progress

By Nina POPOVA,
President of the Presidium of the Union of Soviet Societies for Friendship and Cultural Relations with Foreign Countries

It is now obvious that, thanks to the long and stubborn struggle put up by the world's peoples, the prospects of preserving universal peace are growing better and more reliable. The peaceful peoples have succeeded in breaking through the «cold war» front, and securing a switchover from the military-political confrontation between the two systems to a relaxation of tension.

The most important task now is to impart to the present international detente an irreversible character. This is particularly necessary because, notwithstanding the removal of the immediate danger of a world war, the hotbeds of conflicts are still smouldering, and the arms race still continues.

The public plays a very prominent part in strengthening peace and international cooperation. «We live at a time», noted L. I. Brezhnev last year, addressing active members of the Indo-Soviet Cultural Society, «when the peoples themselves are beginning to play an ever greater role in the establishment of a good climate in relations among states, in the development of cooperation among different countries... Your work», he stressed, «consolidates and cements, as it were, what is being done by statesmen and politicians».

Lasting peace, say the documents and materials of the World Congress of Peace Forces, presupposes not merely a renunciation of war as a means of settling disputes among peoples and states, but also the establishment of confidence and understanding among them, and the development of cooperation between countries on the basis of complete equality and mutual benefit.

Today we are continually meeting a complex interlacing of economic, scientific, technological, ecological and other factors in international relations. The development of international cooperation is also being determined by the requirements of the international division of labour.

In turn, the expanding and deepening international division of labour, the increasingly broad intercourse between scientists, specialists, representatives of culture, and public personalities, imperatively demand the earliest removal of the remnants of the «cold war» period.

We may quote the following remarkable example. Not long ago a number of West Berlin organizations associated with the clergy, suggested holding, in a Soviet town, a discussion of young people on Soviet patriotism, and on how patriotism can be connected with internationalism. It appeared that these people were most interested to learn the attitude of Soviet people for the people in West Germany, 30 years after the termination of the war which had taken so many lives.

This meeting took place in Volgograd, and was attended by a group of 25 people from West Berlin. At its conclusion the West Berlin press carried the following statement: «Here in Volgograd we wanted to recall the past for the sake of the future, because he who does not recall the past is bound to experience it again. The recollections of past history are very much

alive in the Soviet Union, in Volgograd in particular. We saw once again that Hitlerite nazism meant monstrous barbarism and piracy. We understood that, as a result of the heroic struggle of the Soviet people, the cause of peace and mankind triumphed here. We also understood that THE SACRIFICES AND THE AFTERMATH OF THE WAR HAVE NOT BRED HATRED, and that the Soviet people still firmly advocate peace and friendship among nations».

The Union of Soviet Societies for Friendship and Cultural Relations with Foreign Countries, which has a million active members and maintains contacts with 7,000 organizations in 134 countries, has recently held a large number of important and useful events.

Mention may be made of Soviet Union Days, held last year in Dortmund, a large West German town, during L. I. Brezhnev's visit to the FRG. Performances by Soviet theatrical companies, lectures, exhibitions and meetings were attended by more than a million Dortmund residents and visitors from other FRG towns.

In France, the observance last year of the 30th anniversary of the Stalingrad Battle was also an important occasion. Anniversary meetings with the participation of Soviet representatives, as well as receptions and other functions were held in 35 French towns.

Information on Soviet life is disseminated in Japan by more than 150 local branches of friendship societies in all the prefectures and large towns. The societies have become particularly active recently.

International peace, security and cooperation depend greatly upon Soviet-American relations. We are therefore gratified by the growing activity of the US societies for friendship with the Soviet Union, particularly among young people. There has been a successful conference in Tallinn, the capital of Soviet Estonia, where the Union of Soviet Friendship Societies and the American Friends Service Committee discussed «Soviet-American relations — a new basis for cooperation». Contacts have been arranged with an influential organization — Members of Congress for Peace through Law — which affiliates approximately 400 Congressmen and Senators.

Persistent, daily, fruitful work on the development of contacts among the public, and the further strengthening of international friendship — this we regard to be our supreme task, to which we devote ourselves completely.

«The long years of 'cold war'», stressed L. I. Brezhnev in his address to the World Congress of Peace Forces in Moscow, «have left an imprint on the minds not only of professional politicians: prejudice and suspicion, and poor knowledge — even a reluctance to acquire knowledge — of the real positions and possibilities of others. And, certainly, it is not easy to turn over a new leaf. But this has to be done, it is essential to learn to cooperate».

Yes, indeed, it is essential to «learn to cooperate», for on this directly depends human progress and the unclouded life of the present and future generations.

Monument to the greatest Russian poet Alexander Pushkin in Moscow. Photo by G. LIKHAROVICH.

In honour of Pushkin

The All-Union Pushkin Poetry Festival is held in our country every first Sunday in June. It is timed to coincide with the birth anniversary of Alexander Pushkin, the greatest of all Russian poets. This year marks the poet's 175th birth anniversary. Pushkin's poetry is deeply embedded in the heart of every Soviet man, and the poet enjoys the love of the entire people.

We revere the places where Pushkin lived and created his works, and where he travelled, either of his own free will, or in exile under the tsar's orders. Literary historians haven't yet made an accurate estimate of the distance the great bard covered along the roads of old Rus, but that's probably an impossible task. On the other hand, we do know what the poet planned to write, and which of his works were written where.

The popular pilgrimage to Pushkin memorial places increases in scope with every passing year. Millions of Soviet people will visit them in this jubilee year.

The Pushkin Poetry Festival was inaugurated in Mikhailovskoye Village, Pskov Region, where the exiled poet spent some of his best years and where, living amidst the simple country folk, inspiration often came to him. This year Soviet writers, visitors from abroad and over 100,000 readers of his works will gather there. His poems will be recited in the shadows of

Mikhailovskoye's copses, and in the Svyatogorsky Monastery, near whose walls the poet rests in peace.

Large-scale Pushkin festivals will also be arranged in Kalmykia, Northern Ossetia, Kabardino-Balkaria, and from there the festival participants will go to Georgia, Armenia and Azerbaijan.

Writers from Moscow, Leningrad and a number of Union Republics will go to Gorky and Boldino Village, Kalinin Region. Anniversary meetings will be held in Moldavia, in the Crimea, Odessa, Kiev and all other Soviet cities.

The concluding meeting of the festival is scheduled to take place in Moscow, the poet's birthplace, at the Bolshoi Theatre on June 6, Pushkin's birthday.

New editions of the poet's works are being prepared for the anniversary. The Khudozhestvennaya Literatura (Fiction) Publishers, one of the biggest in the country, is issuing Pushkin's complete works in an edition of 500,000 copies. His separate works, with illustrations by the best Soviet artists, are being published, as well as the memoirs of his contemporaries and research monographs. Exhibitions devoted to Pushkin are in preparation. Operas and ballets based on his works will be running in the country's musical theatres, and a festival of films about Pushkin, and based on his works, will be held. A Pushkin scholars session, devoted to his writings, will be held in Moscow.

M. GORBACHOV,
Executive Secretary
of the Commission
for Arranging A. S. Pushkin's
175th Birth Anniversary.

THE BELARUS TRACTOR

The Belarus tractors are made by a plant located in Minsk, capital of the Byelorussian SSR. The machine is very popular both in the USSR and abroad.

In 1973 the Traktoroexport, which sends agricultural machinery abroad, exported Belarus tractors to 60 countries, including such industrialized states as England, France, Italy and

Canada. This tractor has won a name for itself as a machine of simple design, reliable in operation, and demanding little attention.

The comparatively small dimensions (the length of the different Belarus versions varies within 4 metres, width some 2 metres and height, to cabin roof-top, about 2.5 metres) allow

the tractor to manoeuvre well and work on small plots of land.

The Belarus MTS-5m/c tractors have been shipped to India ever since 1957, and today some 12,000 of them operate in that country.

The new model in the Belarus family—MTS-80—equipped with a higher capacity (80 hp) engine than its predecessors, successfully passed its tests in our country and in Nebraska (USA).

One of the new regions of Minsk, capital of the Byelorussian Soviet Socialist Republic. This is Partizanskiy avenue.

Photo by G. USLAMOY.

Вечарам там, ужо ў чацвер, даваў, а ў пятніцу ўжо бачым...

Да, як мы яшчэ хадзілі, дык там пастройка стаяла, сарай. Яны, немцы, жылі ў тым сараі, і хлеб у ёй ляжаў. А дроў няма, няма каму агню накласці. Дык вось яны мужчыны, проста лезуць на тую пастройку. Немцы страляюць, — той падае, а той ломіць, той падае, а той ломіць!.. Раскідалі тую пастройку. Нада жа агонь які раскласці, гэта ж зіма. І што яны ні стралялі, — там яны настралялі мо сат якіх з тры людзей, — а ўсё роўна разабралі тую пастройку. Раскідалі. Тыя падаюць, а тыя ўсё роўна ломяць!..

А потым, раніцаю ў пятніцу мы зайтракалі. Хто які хлеб у апілках... Бо яны ж перад тым прывезлі. Пасты так густа сталі, а тут бачым — ні духу!.. Не бачылі, у якую сторону яны пайшлі, тыя немцы. Ніводнага паста няма. Гэтыя людзі — хто куда з заграждзення. А яны замініравалі так во. Людзі пабачылі, што пастоў няма — сталі выбягаць за провалаху і — узрывацца!.. І такі падняўся, гэты... Ніхто ж не знае... Кажуць: уністажаюць людзей. Хто блізка ля аграждзення, дык той знае, што такое, што гэта — міны. Ну, і крычым. А што ты там накрычыш, гэта ж не па радзі аб'явіш, каб не выходзілі людзі, бо замініравана...

Потым мініры прышлі. Нашы, савецкія! Яны ўжо нас усіх гэтых людзей чатыры дні выводзілі з лагера па адной трапіначцы. Так замініравалі лагер.

Здаецца, усё я вам расказала, а хто яго ведае...

ПЫТАННЕ: — А як ваш хлопчык той, малы?

— Хлопчык мой памёр у лагера, заразіўся і памёр. Нам жа, бедным, не давалі ні агню налажыць, ні зварыць нічога.

ПЫТАННЕ: — А сям'я ў вас якая цяпер?

— Цяперашні мой муж перад вайной пайшоў у кадравую, аставіў жонку, матку і сына, а прышоў — ужо не застаў нічога. І мы з ім пажаніліся сіротамі. І займелі шэсць сваіх дзяцей. Дзеці ўжо павучыліся, самому меншаму вот ужо трынаццаць гадоў. Усе дзеці ўжо, слава богу, жывыя: тры дочки і тры сыны. Двое ў Бабруйску, адна работаве за эканаміста па сувязі, а адзін, гэта, кончыў лесатэхнікум у Бабруйску, а адна дзеўка ў Пінску, на трэцім курсе педвучылішча. А хлопца ў арміі адзін. Кончыў адзінаццаць класаў. Адна ў дзесятым класе, а самы меншы — у пятым.

ПЫТАННЕ: — А першы ваш муж быў таксама мясцовы?

— Мясцовы. Зайцаў. Гэта цяпер я Мініч. Яго брат брыгадзірам у нас. Дружылі мы, я тры гады з ім дружыла. Я сагласна была ўмесце... Я прасіла таго ўрача, каб разам нас атравіў... І ваабшчэ я такя душэўная: гінуць, дык умесце гінуць...

Ручнік яшчэ ўсё ляжыць на каленях, але жанчына ўжо даўно не выціраецца. Слёзы былі толькі спачатку.

Закончыўшы сваю аповесць, яна маўчыць. І мы маўчым.

І ў гэтым маўчанні яна схамянулася: «...Божа, божа, яшчэ ж адно забылася я!.. Такое праішчэсце было, што я проста на сябе віну бяру. Яй-богу, і колькі я жыццём, я буду толькі віну на сабе імець!..»

Адна жанчына — у яе плямяннік быў ў партызанах, а меншыя хлопчыкі, яго брацікі, дома. Калі яны сталі нам, немцы, гранаты кідаць у хаты, дык гэтая жанчына і свае дзевачкі, і гэтыя хлопчыкаў... Выскачыла з хаты і крычыць:

— Дзеткі, бяжыце, куды вочы глядзяць!..

Гэтыя дзевачкі, большыякія яны, дык яны пабжалі за мацераю, а тыя хлопчыкі, меншыякія ўдвох, — па колькі ім было годзікаў не прадстаўляю, — дык яны прабеглі трохі з цёткай, ды ўжо і не ведаюць, куды яна пайшла...

Я цягла мужыка, ужо вечарам, гэта, і, вы знаеце, што вот так, метраў трыццаць, яны ад мяне ішлі назад, за рукі пабраліся хлопчыкі, ішлі назад у сяло. І чаму мне розуму не было, — яй-богу, ну, проста неспрасціцельна! Чаму мне было не сказаць: «Дзеткі, вяртайцеся назад!» Мне некаж на вум... Проста я расцерапа была. А потым ужо, назаўтра, я апомнілася. І вот на сягоння, вот, дзе пабачу двое дзетак роўных, дык абязцельна я напамяну тых дзяцей. І я вот на сябе віну бяру: чаму я іх не вярнула, тых дзетак... І пайшлі яны, і так ніхто не знае, дзе яны дзеліся. Ці яны іх таксама, немцы, у агонь пакідалі?..»

Гэта праўда — душэўны вы, Вольга Андрэўна, чалавек!

І як ні добра, як ні ладна жывецца вам сёння, — не забыцца ніколі пра тое ўсё, што было. І тыя хлопчыкі маленькія, пабраўшыся за ручкі, будуць ісці ды ісці па снезе... Крывавым снезе вашай памяці.

Цяпер — ужо не толькі ў вашай...

Выконваючы свой расісцкі «план», фашысты спадзваліся, што гэтакім спосабам яны атрымаюць і спакойны тыл. Каго не заб'юць, не спяляць, той змярцее ад жаху. Правялі ля ног кожнага рыску: паварушыся — смерць табе, і блізкім, і

вёсцы ўсёй, вуліцы ўсёй (калі гэта горад).

Аднак хутка пасля «пераможных» рэзляцый аб тым, колькі знішчана партызан (тых самых курынскіх ці акцябрскіх дзяцей, жанчын), пайшлі ў стаўку фюрэра зусім іншыя.

Фон Клюге: «А тут у тыле ў мяне ўсюды партызаны, якія ўсё яшчэ не толькі не разбіты, але яшчэ больш моцныя робяцца... А 400 гэтых праклятых дыверсій на чыгунцы!»

«Сабатаж на чыгунках: у ліпені было 1 560 выпадкаў падрыву чыгуначнага палатна, у жніўні — 2 121 выпадак, у верасні — 2 тысячы выпадкаў...» Гэта — з даклада начальніка штаба аператыўнага кіраўніцтва ад 7 лістапада 1943 года.

«Тым лепш», — сказаў Гітлер у ліпені 1941 года, упершыню пачуўшы пра савецкіх партызан: ён разлічваў, што пад выглядам барацьбы з партызанамі будзе выконваць свой расісцкі «план» («Размова ідзе не аб набыцці людзей, аб набыцці прасторы, прыдатнай для сельскай гаспадаркі»). У 1942-м, а тым больш у 1943 і ў 1944 годзе, калі фашысты гублялі апошнія надзеі на пераможны вынік вайны, а ў Беларусі не засталася ў іх чыгу-

ты паспрабавалі адабраць усё тое, што даў яму ленынскі Кастрычнік.

МУЖЧЫНЫ

У мазырскай вёсцы Касцюковічы, дзе мірных, безабаронных людзей знішчалі «тэхнічна» — душугубкамі, мужчын аддзялілі на вуліцы ад жанчын, дзяцей пакінуўшы з жанчынамі. Адзін хлапчук ад маці кінуўся да бацькі... Карнік схопіў малаго за руку і хацеў яго кінуць у калодзеж. І вось бацька, Сафрон Каменскі, — ад плоту, дзе стаялі мужчыны, — ірвануўся да карніка, паспеў ударыць яго і нават самога ў калодзеж укінуць.

Аднаваскоўцаў, што самі бачылі гэты выпадак, нікога не засталася. Пра гэта пасля вайны, на судзе, расказаў выкрыты паліцай. Па наваколлі пайшла легенда пра бацькаву горкую мужнасць...

Прадаўшыца аднаго са слухачэй магазінаў Зоня Багдановіч, расказаваючы пра трагедыю сваёй роднай вёсачкі Гандарэва, успомніла, між іншым, і такое:

«...Янік Аліноўскі з сынам неслі цэбар, каню сечку даваць, а ішлі гэтыя немцы... І немец сына застрэліў, а Янік вых-

Алесь АДАМОВІЧ, Янка БРЫЛЬ, Уладзімір КАЛЕСНІК

РАЗДЗЕЛЫ З КНІГІ

нак — тут ужо Гітлер не гаварыў «тым лепш». Цяпер ужо загадзя запланаванае знішчэнне народаў Савецкай краіны ўсё больш пачыналася набываць характар помсты. Садысцкай помсты жанчынам, дзецям за тое, што савецкія людзі не захацелі скарыцца і ў самых цяжкіх умовах працягвалі барацьбу за жыццё, Радзіму, Савецкую ўладу, за будучыню, вартую чалавека.

Адзін за адным зверху ідуць загады — помслівыя, злачынныя, жудасныя, у якіх вар'іруецца ўсё той жа злавесны план «абязлюдзення ўсходніх тэрыторый».

У некалькіх загадах Гітлера — Гімлера «вобласці паўночнай Украіны» (тут мелася на ўвазе і беларускае Палессе), «серадзіна Расіі» і наогул усе раёны, «заражаныя партызанамі», планавалася ператварыць у плантацыі... кок-сагыза. Каб ніякага насельніцтва — адзін кок-сагызі. А на ўскраінах гэтых тэрыторый — канцлагеры з дзецьмі ды жанчынамі. Для працы на плантацыях. І для знішчэння людзей голадам і непасільнай працай.

За гэтымі загадамі, праектамі — новай і новай Хатыні, дзесяцікі, сотні, уся тая жудасць чалавечых, дзіцячых пакут, аб якіх расказваюць, памятаюць і сёння людзі ў нашых вёсках.

Але і другое за тымі загадамі і кок-сагызнымі «ідэямі» катаў: бяссілле і страх. Перад савецкімі людзьмі страх і бяссілле, перад народам, які з першых дзён вайны, акупацыі ўзняўся на смяртэльны бой.

Злосна, помсліва, сваёй расісцкай мовай, але вось як спалохана крычаў Гебельс пра гэта, хаваючы за тупой жорсткасцю ўсё той жа спалох перад народам краінай, дзе фашысцкая ваенная машына ўпершыню забуксавала, а потым пакацілася, як з гары, назад да нямецкіх граніц.

«Салдаты не здаюцца, як гэта прынята ў Заходняй Еўропе, калі яны поўнасцю акружаны, але змагаюцца далей, пакуль іх не выб'юць да аднаго. Бальшавізм толькі ўзмацніў гэтую расавую рысу рускага народа». «...Гэта датычыцца як цывільнага народа, так і салдатаў». «...Інакш кажучы, мы маем справу з небяспечным праціўнікам».

І сярод самых «гарачых» для фашыстаў зон была і заставалася ўсе гады акупацыі шматпакутная і герайчная Акцябршчына. Таксама як і савецкія раёны Віцебшчыны, Магілёўшчыны, як і многія партызанскія зоны ў Мінскай, Гродзенскай, Брэсцкай абласцях.

Бязлітасным полымем партызанскай вайны сустрэла ворага легендарная Рудабельшчына, сустрэла ўся Беларусь, усе часова акупіраваныя раёны Савецкага Саюза, увесь наш народ, у якога фашы-

ваціў з-за пояса тапор і забіў гэтага немца.

Як забіў ён гэтага немца тапаром, дык і пайшлі яны астатніх забіваць. Усё!.. Усіх пабілі, запалілі і пайшлі...

Аліноўскі — Ян, але яго і да пяцідзесяці гадоў называлі Янікам. А сыну, Людвісцю, было гадоў семнаццаць. У Яніка тапор быў за поясам, і ён немцу па галаве. Забіў гэтага немца, а другі немец яго забіў.

ПЫТАННЕ: — А хто гэта бачыў?

— Мы ўсе бачылі. Мы ж на вуліцы стаялі. Ён так з сынам як ішоў, дык немец сыну — трах! А гэты, тапор выхваціўшы, ды яму! Немец упаў. А яго адразу тады ў кажух, у розныя поцілкі, — забіралі ж тады ў нас, — узярнулі, узярнулі, на воз палажылі і павезлі з сабою, гэтага немца...»

«Мы ўсе бачылі», — гаворыць Зоня Міхайлаўна. Аднак, апроч яе, ніхто ўжо не засведчыць гэтага, бо ўсіх жыхароў маленькага Гандарэва ў тую раніцу памардавалі (дзеля таго ж яны і прыязджалі, карнікі), а з тых дзяўчат, якіх адабралі для адпраўкі ў Германію, сёння жыве адна яна. Удалося ўцячы ад расстрэлу і аднаму з яе меншых братоў, дванаццацігадоваму Мікалаю, але выпадка з Аліноўскім ён не бачыў — быў ужо за хлявамі.

Далей расказваюць самі мужчыны.

Іван Карпавіч Сакавец.

Знайшлі мы яго ў адным з завулкаў гарадскога пасёлка Крупкі, дзе ў чалавека грады каля вокан драўнянага дома. У градах мы Івана Карпавіча і засталі. Пасля дажджліва-пахмурнага дня ясна заходзіла сонца, а чалавек, які ўжо на пенсіі, аказаўся вясёлым, прыязным, — павёў нас у кватэру і расказаў пра тое, што адбывалася ў яго роднай вёсцы Узнаж у восені 1942 года.

«...Я быў жанаты, у мяне жонка і трое дзяцей было. Немцы, калі ацапілі Узнаж, то я застаўся дома. Пераначавалі. І немцы ў нас начавалі. А я к бацьку перайшоў. Мая хата самая з канца была, але я баяўся. Бо партызаны ў мяне стаялі перад гэтым. Тады не ўцячэш. Партызаны ў лес пойдучы, а я з дзядзькамі... Дык я к бацьку перайшоў. Ён сярод дзярэнні жыў.

Пераначавалі, а рана нас сабралі сярод дзярэнні — усіх, і старых і малых, і бальныя каторыя — вынеслі. Вынеслі і паставілі. І дапрос. Бургомістр з Выдрыцы, — Карань яго фамілія, Рыгор Васільевіч, — ён знаў мяне яшчэ змалку: мая маці з Выдрыцы была, я там у дзеда ўсё быў, калі быў меншы. Ну, вот ён захацеў Узнаж выбіць. У нас партызаны стаялі, а ў іх там, у Выдрыцы, доты былі. Партызаны наступалі і доты гэтыя разбілі. І гэтыя паліцаі...

Там некалькі французў было. Усё паўцякалі ў Крупку. Некалькіх паліцайскіх забілі яны, а гэты бургомістр уцёк. А жонку яго — убілі. І хату яго спалілі. Ну, у яго было шэсцера дзяцей, кажацца, але дзяцей яго не чапалі.

А потым ужо, калі яны ў Крупку ўцяклі, атрад бальшы выехаў да нас, і да нас гэтыя немцы, гэты карацельны атрад прыехаў.

Дапрос ішоў. Там следавацель нейкі быў, рускі. Па-руску чыста гаварыў, але ў нямецкай адзёжы. І мяне вызвалі там па спіску. Бургомістр мяне прывёў. Адзін немец з палкай стаіць, з боку, у хаце. І вот ён прывёў мяне і гаворыць:

— Чаму ты нарыхтоўку не здаеш?

— Гумна ў мяне свайго няма.

А ён гаворыць:

— А партызанам чаму даеш?

Я кажу:

— Партызаны з аружзем, самі зойдуць возьмуць, а што я ім магу здзе-

лаць.

Што мне гаворыць? А бургомістр кажа:

— У яго два браты ў партызанах.

На мяне. А я кажу:

— Спрасідце ў сялянства. Мае браты ўзяты ў кадравыя.

Ага. Ну ён так і піша. Запісаў, а патам бургомістр гаворыць:

— Ён мае звязь з партызанамі. Мы, — кажа, — партызанку паймалі ў Выдрыцы, і яна гаварыла, што ён звязь імеець.

Запісаў ён і: «Вядзі!»

Мяне прывёў. Партызанскія сем'і там. Паставіў. Каля варот якраз. Чалавек сем стаяла, я так восьмы быў.

Я стаў з краю так, ля каліткі. Калітка была адкрыта. Партызанская сям'я тут з намі стаіць. І мяне сюды паставілі. Ну, я знаю, што браты ў партызанах — мяне ўб'юць усё роўна. Я тады думаю: «На хаду ўб'юць, дык ўб'юць». Я не шчытаў, што маю сям'ю выб'юць. Дык я як стаяў ля варот, а калітка адкрыта, а немец нас асобна ахраняець ужо, з аўтаматам... Каб ён проціў мяне стаяў, дык я, канечне, не ўдраў бы, а то ён прахаджаўся — шагі чатыры туды і сюды. Ён як пайшоў, а я тут жа каля каліткі стаяў, ён не павярнуўся, а я — раз у гэтую калітку! Двор загароджаны быў. А метраў семдзесят — кусты там балота. Ну, я малады быў, гады трыццаць два. Я толькі так шапку падхапіў, думаю: «Ну, уб'юць на хаду». Цераз плот! Ні выстралаў, нічога. Ён не замечіў, павярнуўся і не замечіў мяне. А там не было заставы, а застава была кругом, а каля балота тут не было.

Так я і ўцёк...

А ўсіх папабілі.

Я прыйшоў тады, пасматрэў — нікога нет. Дзе мой бацька жыў, на тым гародзе яма выкапана, і ў гэтую яму — ўсіх... І малых, і старых, усіх...

Трыста шэсцьдзесят чалавек...»

Мікалаі Паўлавіч Бранавіцкі.

Вёска Рахавічы на поўдні Салігорскага раёна.

На даляглядзе — навокал — былія партызанскія лясы, а замест колішняга балота — ураджайная палеская раўніна, культурныя палі і сенажаці. Хаты, калі глядзець з высокай вуліцы-гравійкі, ажно топяцца з усімі платамі ды прыбудовамі ў зялёнай паводцы бульбы.

Мікалаі Бранавіцкі расказвае:

«...Мы былі ў лесе — усё наша срадства. Разведку паслалі мы, з нашых, паглядзець, ці спакойна дома. Ну, значыць, далажылі, што спакойна. Мы і павыхалі дамой. Знаеце, дзеці малыя, трэба іх абграць, абсушыць...»

Толькі я запаліў пліту — тут явіліся немцы на парозе. А куды ты дзевачка будзеш? Значыць, абшарылі ўсё. Паліцыя нямецкая. Адзін немец толькі крыкнуў: «Раўс!».

Што такое «раўс», дык я трохі панімаю: выхадзі ці ўцякай, што-та такое. Пагналі нас — і жану, дзеці...

Як толькі вышлі мы на двор, адзін малады паліцай крычыць:

— Хазяін, давай вярніся і давай нам мэдзі!

Не меду, а меду. Ага, думаю, стой раз «меду», значыць украінцы. Я гавару:

— Меду ў мяне нет.

— Дзяры пчолы!

Стаў я выдзіраць сам пчолы свае, а тут ужо некагда, гоняць. Гоняць ужо ўсіх. І яны за мяне і туды. Усё маё срадства. Гэта нас сабралі дваццаць шэсць душ: старых, дзяцей... Загналі ў сарай і прыказалі:

— Малицеся богу!

Хто моліцца, хто што...

— Прашчайцеся!

Ну, сталі прашчацца. Знаеце, там плач, там і бяда... Ну, а патам гаворыць:

— Станавіцеся на каленкі, адварочвайцеся да сцяны!

Я, праўда, падняўся і гавару так:

— Вы людзі ці якія-та... ці якія-та звары, ці хто вы такія? За што вы нас страляеце? Ну, вы страляеце партызанам.

Ну, я — партызан, мяне страляеце. Но чачэм вы груднога рабенка будзеце страляць? Зачэп старыка, каторы ледзь ходзіць? Хто вы такія?..

ЯМУ БЫЛО Б 70

Яму б споўнілася семдзесят. Барозны-маршчыны пакінулі б след на твары, пасівелі б чорныя кучаравы валасы. Але ён застаўся 25-гадовым. У верху і пазмах, якія пакінуў у памяці тых, хто ведаў яго. Заўчасная смерць абарвала ягоную песню на самай высокай ноте.

Паўлюк Трус быў здольным юнаком. Добра маляваў, нават марыў стаць мастаком. Меў выдатны голас. На жаль, малюнкі Паўлюка, як і большасць рэчаў з разьбы па дрэве, згарэлі ў Вялікай Айчыннай вайны. Але на маляванні і разьбе няшмат заставалася волнага часу: трэба было дапамагаць бацьку па гаспадарцы. Сям'я вялікая, дзеці адзін за аднаго меншыя. Калі бацька вырашыў адправіць сына, які выдатна скончыў пачатковую школу ў роднай вёсцы Нізюк і Уздзенскую сямігодку, вучыцца ў горад, хлопцу не было чаго абуць. Не ехаць жа ў Мінск у лапцяў? Каб зарабіць на боты, працаваў на лесанарыхтоўках.

Паўлюк ТРУС

ДЗЕСЯТЫ ПАДМУРАК

Урывак з паэмы

Край легенд,
крыжоў, магіл-курганаў,—
край тугі—
бальзам жывых крыніц...

Край смугі,
бялявых кос-туманаў,—
край палёў,
краса шумлівых ніў...

Край балот,
нізін, азёраў наскіх,—
край лясоў,
маўклівых сосен-струн...

Край паэм,
адвечных песень-казак,—

дарагая сэрцу
Беларусь...

Дні прайшлі, адшалыцелі зоры
На гарачых крыллях навалніц.
І пульс радасць у прасторах,
залатыя свецяцца агні.

Дзесяць год упартага змагання,
дзесяць год змагання

й перамогі.
Толькі сцені плачучы
на кургане,

Прасціраюць рукі ля дарог.

— Хто ж гадаў, як напльвалі
хмары,
хто ж гадаў, хто думаў,
а ці сніў,

што краіна соннага надхмар'я
расцвіце у чырвані зарніц.

Творчы міг... Напорная
імкліваць...
Працай тут заняты муляры.
І пад небам зорнасці маўклівай
вырастаюць волаты-муры.

— Добры дзень, аснежныя
прасторы,
добры дзень, сталіца хараства!
Скора ў бляску вечара,
ой, скоры,
празвініць на вуліцах трамвай.

І тады я стану пад гарою,
каб пазбыцца смутку і журбы,
буду слухаць песні Асістрою,
захаплюся музыкай турбін.

Выйшлі першыя паэтычныя зборнікі Паўлюка Труса—«Вершы» (1925) і «Ветры буйныя» (1927). Як паэт ён быў увесь час у пошуку. Новыя вобразы, новая форма... Яго верш быў іншы раз занадта квяцісты, аздоблены ледзь не ўсімі існуючымі фарбамі. Але перыяд вучнёўства працягваўся нядоўга. Двух-трох год хапіла, каб прарэзаўся ўласны, адметны ад іншых паэтычны голас Паўлюка Труса.

Яго называлі камсамольскім паэтам. Не толькі таму, што ён належаў да Камуністычнага Саюза Моладзі (Паўлюк Трус першым у Нізюк ўступіў у камсамол). Яго творчасць была прасякнута стваральным пафасам маладога жыцця рэспублікі.

Вяршыня творчасці Паўлюка Труса—паэма «Дзесяты падмурак», прысвечаная дзесяці гадавіне ўтварэння Беларускай ССР. Радкі паэмы—паэтычны помнік тым, хто закладаў падмурак нашай явы, аб якой марыў і ў якую верыў паэт.

І. НЕМАГАЙ. «Партрэт Паўлюка Труса».

Край легенд,
адвечных песень-казак,—
край паэм—
бальзам жывых крыніц...

Край балот,
тугі азёраў наскіх,—
край цішы
і громаў-навалніц...

Край лясоў,
мінулых дзён паўстання,—
край нізін—
прастораў далніх шыр...
Край палёў...

О край,—
калі ж ты станеш
краем фабрык дымных
і машын!..

Хроніка культурнага жыцця

ЛІТАРАТУРНЫЯ прэміі Міністэрства абароны СССР за лепшыя кнігі, упершыню выпушчаныя военным выдавецтвам, прысуджаюцца пісьменнікам адзін раз у два гады—да свята Перамогі.

Сярод лаўрэатаў 1974 года беларускі пісьменнік А. Адамовіч, якому за «Хатынскую апавесць» прысуджана другая прэмія.

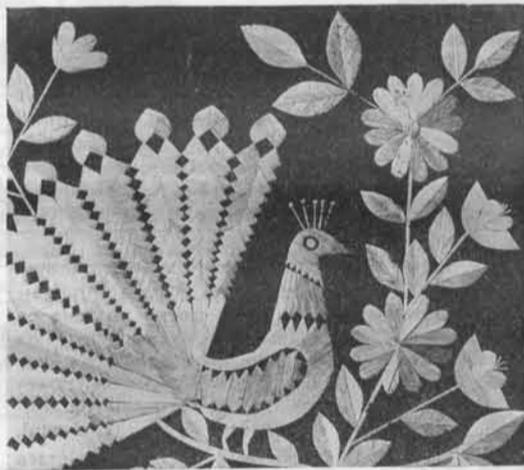
ВЫДАВЕЦТВА «Мастацкая літаратура» пачало выпуск новага збору твораў народнага паэта Беларусі Аркадзя Куляшова. Усяго выйдзе пяць тамоў.

У першы том, які нядаўна атрымаў падпісчыкі, увайшлі вершы розных гадоў. Першыя з іх былі надрукаваны яшчэ ў 1927 годзе. Уключаны таксама пераклады вершаў Пушкіна, Лермантава, Ясеніна, Ісакоўскага і іншых вядомых савецкіх паэтаў.

НА ўСЕСАЮЗНЫМ фестывалі народных ансамбляў танца «Дружба народаў», які адбудзецца летам у Кішынёве, Беларусь будзе прадстаўляць ансамбль «Радасць» Брэсцкага гарадскога дома культуры. Акрамя ўдзелу ў конкурсных паказах, самадзейныя артысты выступяць на прадпрыемствах, у калгасах, прымуць удзел у зводных канцэртах.

Цяпер калектыў працуе над новай праграмай. У ёй—танцавальная кампазіцыя «На вечарыны», створаная на мясцовым фальклорным матэрыяле, «Лявоніха», рускія і украінскія танцы, «Малдаўская сюіта» і іншыя харэаграфічныя творы з брацкіх рэспублік.

На свята народных ансамбляў у Кішынёў прыедуць таксама самадзейныя артысты з сацыялістычных краін. У праграме «Радасць» ёсць танцы і гэтыя народна-танцавыя творы. Так, напрыклад, польскі харэограф Станіслаў Ляшчыньскі рэспіруе з калектывам «Паланез».

Інкуставаныя саломкай, маляваныя і разныя пано і шкатулкі, якія выпускае Жлобінская фабрыка мастацкай інкрустацыі, ведаюць ва ўсім свеце. Яны ідуць у Венгрыю, Балгарыю, Англію, Францыю, Японію, ЗША, Канаду, Аўстралію, у многія іншыя краіны. У мінулым годзе іх адпраўлена на экспарт амаль на паўмільёна рублёў. Добра вядомы і мастацкія вырабы Брэсцкай фабрыкі сувеніраў. НА ЗДЫМКАХ: дэкаратыўнае пано «Паўлін» (Брэст); пано «Сустрэча» (Жлобін).

СУРНАЧОВЫ

Аднойчы на Карабанаўскіх могілках у Магілёве кінуўся мне ў вочы магільны надпіс: «Ксенія Мартынаўна Сурначова. 1885—1961». А ці не маці гэта вядомага беларускага паэта-франтавіка Міколы Сурначова? Паэта, якому за зборнік франтавых вершаў «Адна любоў», што выйшаў у выдавецтве «Молодая гвардыя» ў перакладзе на рускую мову, пасмяротна была прысуджана прэмія імя Мікалая Астроўскага. Праз некаторы час я даведаўся, што на могілках у ціхім бярозніку сапраўды пахавана маці паэта. І яшчэ стала вядома, што ў Магілёве жывуць бацька паэта, сёстры Наталля, Лідзія і Ганна, усе трое медыцынскія работнікі, і брат Іван, рабочы завода «Стромашына».

Цяпер дакараю сябе, што ў свой час не наведаў старога Мікалая Яўхімавіча, усё адкладаў сустрэчу на потым, шукаючы нейкага зручнага выпадку, і непяраўна спазніўся... Жыў ён на Карабанаўскай вуліцы ў новым жылёвым доміку з малодшай дачкой Ганнай. Нідзе ўжо не працаваў, бо стары, пенсіянер. Любіў сад і гародчык. Пах свежай зямлі нагадваў яму родную вёску і тое поле, на якім працаваў усё жыццё. Сям'я ў Сурначова была па-сялянску вялікая і праца-

вітая. Сам малапісьменны, Мікалай Яўхімавіч хацеў бацьчы сваіх дзяцей адукаванымі і ўвогуле цягнуўся да ўсяго новага, што несла ў вёску Савецкая ўлада. Вельмі ганарыўся сынам Міколам, які ў чатырнаццаць год пачаў друкаваць вершы і селькораўскія допісы ў раённай газеце. Часам гаварыў, што вось дзякуючы сыну прозвішча Сурначоў упершыню пачало «пісацца» друкаванымі літарамі. Калі Мікола вучыўся ў трыццаці гадах у Гомелі, бацька час ад часу наведваў яго. І кожны раз пехатой з важкай торбай за плячыма: сто кіламетраў не лёгчы доўгай дарогай.

Ды што тыя знаёмыя кіламетры! У час вайны, у 1942 годзе, з яшчэ большай торбай, напакаванай харчамі, рушыў стары са сваёй вёсцы Слабада Рагачоўскага раёна ў блакіраваны ворагам Ленінград. Чуў бацька, што ленінградцы паміраюць з голаду, а там жа яго дзеці—сын і дачка! Салдат першай сусветнай вайны і ўдзельнік грамадзянскай, ён разлічваў, што пройдзе ўсю дарогу па захопленай немцамі зямлі і нідзе яму ўдасца перайсці лінію фронту. Адрасы дзяцей трымаў у памяці. Не ведаў Сурначоў, што старэйшы сын Яўхім, інжынер-караблестраўнік, яшчэ ў жніўні со-

рак першага пайшоў добраахвотнікам у народнае апалчэнне і загінуў на Волхаўскім напрамку. А дачка Лідзія ўжо сержант медыцынскай службы... Лінію фронту не перайшоў, вярнуўся ні з чым.

Калі вайна ішла ўжо к канцу, стары Сурначоў страціў яшчэ двух сыноў. Ва Усходняй Прусіі загінуў Фёдар, беларускі партызан, а потым салдат-франтавік. Пра апошнія дні свайго сына Міколы бацька даведаўся з пясма яго франтавых сяброў. Паранены ў руку старшы лейтэнант Сурначоў адмовіўся ехаць у шпіталь, бо пачынаўся штурм Берліна: ён вельмі хацеў удзельнічаць у гэтым штурме. Падроздзяленне процітанкавай артылерыі грамліла тылы фашыстаў. Некалькі машын трапіла ў засаду. У рукапашнай схватцы Мікола Сурначоў і яго салдаты загінулі смерцю герояў. Пахавалі іх у сямі кіламетрах ад Берліна. Палявая сумка Міколы Сурначова, напакаваная не толькі тапаграфічнымі картамі, але і вершамі, не была знойдзена.

Лідзія Сурначова, пасля заканчэння вясковай сямігодкі, вучылася ў Ленінградскім медыцынскім тэхнікуме. Дыплом фельчара атрымала ў канцы ліпеня сорак першага, калі ўжо грывела вайна. Паехала суправаджаць эшалон з дзецьмі, якіх эвакуіравалі ў тыл. 400 малых ясельнага ўзросту і 10 іх, медыцынскіх работнікаў. Даехалі да станцыі Балагое, далей не

было як: з боку Старой Русы вораг перарэзаў дарогу. Вярнуліся зноў у Ленінград, аддалі дзяцей мацярам. Лідзія Сурначова стала медыцынскай сястрой у военным шпіталі. Пасля прарыву блокады разам з прыфрантавым шпіталем выехала ўслед за наступаючымі войскамі.

Пад Выбаргам атрымала вестку ад брата. Мікола Сурначоў паведамляў, што ён з першых дзён вайны знаходзіцца ў дзеючай арміі, удзельнічаў у абароне Каўказа, у вызваленні Украіны і Беларусі... У пясме былі і такія радкі: «Дарагая сястрыца! Я думаю пра цябе і пра ўсіх дзяўчат, прыгожых і пяшчотных, якіх вайна абула ў кірзавыя боты, а на кволях плечы ўскінула суровы армейскі шынель. Уяўляю цябе на полі бою, бачу, як ратуеш раненага воіна, засланяючы сабой ад варажай кулі. Мяне таксама ўжо тройчы бінтавалі ласкавыя дзявочыя рукі, я адчуваў, што ад дотыку іх цішэў мой боль, хутчэй заживалі раны. Салдаты Вялікай Айчыннай ніколі не забудуць сваіх сяцёр. Трымайся, сястрыца, да перамогі ўжо недалёка».

Усё далей на захад прасоўваўся прыфрантавы шпіталь. Беларусь, Літва, Усходняя Прусія... Колькі салдат і афіцэраў, вяртаючыся ў белых бінтах на бераг жыцця, называлі і яе, Лідзію Сурначову, пароднаму коратка і ўдзячна: «Сястра!» Двое сутак ішлі баі за авалоданне горадам Інстэрбург (цяпе-

рашні Чарняхоўск). Двое сутак не спалі военныя ўрачы і медыцынскія сёстры. Лідзія Мікалаеўна ўспамінае, што за тыя сорак восем гадзін толькі праз яе рукі прайшло каля 500 раненых.

Дваццаты год працуе Лідзія Мікалаеўна загадчыцай пакоя маці і дзіцяці на магілёўскім вакзале. Кажучы пра гэта, жартуе:

— Усё жыццё за няньку. За гэты час і сваіх чацёра вынянчыла. Двое ўжо студэнты універсітэта, а двое заканчваюць школу.

З пачуццём шкадавання, што мог усё гэта ведаць раней, слухаю Лідзію Мікалаеўну. А яна расказвае пра сваю родную вёску Слабада Рагачоўскага раёна, пра братоў і сяцёр, пра тое, што бацька Мікалай Яўхімавіч і старэйшая сястра Наталля ў час вайны былі партызанскімі сувязнымі. Я вельмі ўдзячна ёй, што даведаўся нешта пра маленства і юнацтва яе брата, выдатнага паэта, уявіў, як умацоўваліся яго воля і маральныя сілы. У памяці паўсталі франтавыя радкі Міколы Сурначова:

Мне сёння сніліся суніцы,
Сцяжынка праз густы

хмызняк
І дзераза, што хутка віцца
Пацне ў імхах і так і сямь.
...І так заўжды перад

вачыма:
Густы хмызняк, разбег
дарог...

Такою я цябе, радзіма,
У дні суровыя збярог.

Аляксей ПЫСІН.

Мінск. Ля возера ў Батанічным садзе.

Фотаэцюд А. ГЛІНСКАГА.

СПОРТ

У Мінскім палацы спорту адбыліся другія міжнародныя спаборніцтвы па скачках на батуце, прысвечаныя памяці лётчыка-касманаўта СССР Героя Савецкага Саюза Георгія Дабравольскага. Яны завяршыліся поўнай перамогай савецкіх спартсменаў.

Мінчане ўпершыню змаглі блізка пазнаёміцца з маладым відам спорту, убачыць мацнейшых скакуноў сваёй краіны. Тут жа выступалі батуцісты ЗША, ФРГ, Чэхаславакіі, Балгарыі, Польшчы.

У індывідуальных скачках у жанчын перамагла чэмпіёнка СССР Вольга Старыкава. Віцязьбіянка Таццяна Чуміна заняла другое месца, а Святлана Левіна — трэцяе.

У мужчын перамог Яўген

Яніс, на другім месцы быў Сяргей Лабанаў, на трэцім Анатоль Мішчанка.

У сінхронных скачках сярод жанчын савецкая пара Чуміна—Левіна набралі лепшую суму. А Яніс—Якавенка выйгралі спаборніцтва сярод мужчын.

Урачыстым было ўзнагароджанне пераможцаў і прызёраў. Удзельнікі атрымалі шэраг прызюў ад грамадскіх арганізацый Мінска, а таксама іншых гарадоў Савецкага Саюза.

Прэзідэнт міжнароднай федэрацыі скачкоў на батуце Эрых Кінцэль (ФРГ) на заключнай прэс-канферэнцыі яшчэ раз падкрэсліў імкненне федэрацыі зрабіць скачкі на батуце паўнапраўным алімпійскім відам спорту. Ён заявіў таксама, што турнір памяці Георгія Дабравольскага будзе афіцыйна ўключан у міжнародны календар спаборніцтваў узначальваемай ім федэрацыі.

СТАРАЖЫТНАЕ паселішча пазнаеш адразу. Своеасабліва планіроўка з царквою ці касцёлам па сярэдзіне, алея старасвецкіх ліп ці клёнаў, а нярэдка і белакаменны палац, што выглядае чужынцам сярод вясковай дамоў, надаюць паселішчу адметныя рысы. Тое ж і ў Шчорсах. Але ўсё прыкметней тут штрыхі сучаснасці. Новая школа, шматкватэрнае тыпавое жыллё калгаснікаў, двухпавярховы клуб. На клубе побач са звычайнай шылдай вісіць яшчэ адна: «Шчорсаўскі народны гісторыка-краязнаўчы музей».

Для музея адведзена спецыяльнае памяшканне, што не магло абысціся без дапамогі калгаса. На першы погляд экспазіцыі не выдзяляюцца чымнебудзь асаблівым. Каменныя малаткі і чарапкі посуду — у археалагічным аддзеле, фатаграфіі, карты, дакументы, зброя — рэліквіі рэвалюцыі і вайны, стэнды пра слаўтага земляка Адама Міцкевіча, Яна Чачота і іншых вядомых людзей, прозвішчы якіх звязаны з Навагрудчынай.

Што адрознівае музей, дык гэта асабліва стараннасць у афармленні, майстэрства «падачы» матэрыялу і цікавы этнаграфічны аддзел. Тут сабраны поўны камплект начыння для апрацоўкі льну, прычым рэчы падабраны найбольш арыгінальныя, зробленыя па-майстэрску, з выдумкай. Прасніца — з фігурна выразанымі краямі, розныя вітушкі зробле-

ны без цвікоў, адной сякерай ды долатам. Верацёны, черніца, качалкі, пранік... Барана з драўлянымі зубамі, саха, вілы, лапата... Аднак месца яшчэ дазваляе, і аддзел дапоўніцца тканымі і вышытымі вырабамі

камуністычным выхаванні. Пакуль яны яшчэ ёсць, трэба сабраць найлепшае. Ведаецца, калгаснікі, якія пры перасяленні са старых хат у новыя будынкі раней без жалю знішчалі рознае непатрэбнае стара-

ую сцяну пакоя. Але настаўніца не задавальняецца гэтым. Яна выпісвае па міжбібліятэчнаму абанемента патрэбную літаратуру па гісторыі і іншых галінах навукі. Дзеля цікавасці я назваў некалькі рэдкіх вы-

некалькі тысяч старадрукаў, рукапісаў, старажытных актаў і граматаў. Тут часта збіраліся дзеянчы мастацтваў з усяго наваколля і ў таварыскай атмасферы абмяркоўвалі свае новыя творы.

Прайшоў час, змяніліся пакаленні, але палац, наадварот, нібы памаладзееў. Цяпер ён аддадзены дзятве і цэлымі днямі напоўнены смехам, радасцю.

Калі ў каго-небудзь спытаць, што ён ведае пра Шчорсы, то, мабыць, у большасці выпадкаў будзе названы дуб Міцкевіча. Вось і я таксама, калі ехаў сюды, меў мэту паглядзець гэты дуб. Узвышаецца ён на ўскрайку парку, быццам адышоўся ўбок і ганарыцца тым, што пад ціхі шэпт яго лістоў нараджаліся радкі слаўтаў «Гражыны». Моцна пастарэў ужо дуб, адзін з трох магутных ствалоў амаль поўнасцю высах, але клепатлівыя рукі дбайна замазалі глыбокія дуплы-раны на яго целе, умацавалі яго металічнымі расцяжкамі, і дрэва, відаць, яшчэ доўга пражыве, дзякуючы тым, хто дбайна клопіцца пра нашу спадчыну.

У кнізе водгукаў музея сярод запісаў, зробленых наведвальнікамі з розных куткоў краіны і нават з-за мяжы, часцей за ўсё сустракаюцца такія: «Сардэчнае дзякуй мясцовым краязнаўцам і асабліва Веры Іванаўне за нялёгкае, але так патрэбнае людзям працу — захаванне гістарычнай і культурнай спадчыны народа».

Яўген САХУТА.

ШЧОРСАЎСКІЯ ЭНТУЗІЯСТЫ

мясцовых умельцаў, плеченым, доўбленым, ганчарным і такарным посудам, кавальскімі вырабамі. Усе гэтыя рэчы — сведкі таленту і высокага майстэрства працоўнага народа, і ў той жа час яны дапамагаюць больш яскрава ўбачыць тыя карэнныя змены ў побыце працаўнікоў вёскі, што адбыліся за гады Савецкай улады.

Арганізатар музея Вера Сілкова, настаўніца мясцовай школы, ахвотна згаджаецца з маімі прапановамі і меркаваннямі:

— Сапраўды, усе гэтыя вырабы, што сведчаць як пра майстэрства і талент народа, так і пра яго цяжкае жыццё ў мінулым, могуць і павінны адыгрываць вялікую ролю ў

жытнае начинне, пасля наведвання музея пачынаюць разумець яго каштоўнасць. Гэты арыгінальны, дасціпна змайстраваны аргэат для намоткі нітак прынеслі зусім нядаўна. Можна знайсці нямаля іншых цікавых рэчаў. Вось хаця б рэшткі слаўтаў бібліятэкі Храптовічаў. Калі яе ў свой час вывозілі, шмат кніг разышлося сярод насельніцтва.

Многія мясцовыя жыхары — настаўнікі, школьнікі, калгаснікі — дбаюць цяпер аб зберажэнні культурных і гістарычных каштоўнасцей, дапамагаюць выявіць іх і набыць для музея.

Гутарку мы працягвалі дома ў Веры Іванаўны. Кнігі па розных пытаннях, шматлікія перыядычныя выданні займаюць

даняў, якія праглядаў нядаўна ў Фундаментальнай бібліятэцы АН БССР, і Вера Іванаўна паказала падрабязныя канспекты іх. Вось табе і «глыбінка», «адаванасць» ад культурнага цэнтра!

Вера Іванаўна з захапленнем раскажае пра Адама Міцкевіча, імя якога цесна звязана са Шчорсамі, пра яго сяброў па яру, што неведвалі гэты патэтычны куток. Потым мы прайшлі па тых месцах, якія натхнілі Міцкевіча ў яго творчасці. Старажытныя дрэвы цяністага парку глядзяцца ў маляўнічае ціхае азярцо, на беразе якога ўзвышаецца прыгожы белакаменны палац. Тут, у рэзідэнцыі Храптовічаў, знаходзілася слаўтая бібліятэка, што налічвала

РУКАМІ НАРОДНЫХ МАЙСТРОЎ

Гэтыя прывабныя каробачкі, што на здымку, сплечены з тонкіх сасновых карэньчыкаў гадоў сто назад. Безыменны майстар старанна падабраў карэньчык да карэньчыка, надаў вырабам зграбную форму, дакладна падагнаў вечкі. Наўрад ці была практычная патрэба траціць каштоўны час на такую карпатлівую працу. Відаць, майстар проста любіў прыгажосць і захацеў парадаваць гаспадыню падарункам, у які яна магла б складваць дробнае рукадзелле.

Значна шырэй у сялянскім побыце скарыстоўваліся вырабы, плеченыя з лазы, тым больш, што матэрыялу гэтага заўсёды хапала. У кожнай гаспадарцы можна было сустрэць плеченыя кошыкі, кашы, кашолкі розных форм, нават плеченую мэблю. Функцыянальны бок любой рэчы заўсёды спалучаўся з эстэтычным. Сустрэкаліся майстры, якія маглі сплесці кошычак, куды якраз змяшалася адно курынае яйка.

Зручны, лёгкі, недарагі плечены посуд шырока ўжываецца і цяпер. Багатыя традыцыі беларускіх пляцельчыкаў скарыстоўваюцца таксама і ў мастацкай прамысловасці. Ні адна модніца не адмовіцца ад сумачкі, сплеченай народным умельцам са звычайных лазовых пруткоў.

Я. СУНЦА.

ГУМАР

— Прашу вас, не турбуюцца, не праводзьце мяне.
— Што вы, праводзіць гэцей для мяне вялікая радасць! — адказаў габравец.

Трэнер габрайскай футбольнай каманды — варатары:
— Беражы сетку, а то я вылічу ў цябе з зарплаты яе кошт.

Маладая жонка пытае ў маці:
— Што ты падаеш бацьку, калі яму не падабаецца абед?
— Паліто і капялюш...

Адзін джэнтльмен, які прытрымліваецца кансерватыўных поглядаў, згадзіўся прыняць удзел у выдачы ўзнагарод на

штогадовым спартыўным свяце ў школе. Ён прыехаў, аледзеўся. І быў абуран знешнім выглядом школьнікаў.

— Цяпер ужо не зразумееш, хто ёсць хто, — паскардзіўся ён чалавеку, які стаяў побач. — Паглядзіце на гэтага хлопчыка з валасамі да плеч. Гледзячы на яго са спіны, я быў упэўнены, што гэта дзяўчынка. А вунь там, з кароткай стрыжкай, цыгарэтку курцыць, — гэта хлопчык ці дзяўчынка?

— Дзяўчынка, і, хай будзе вам вядома, мая дачка!
— О, прабачце, сэр, я ніколі б не падумаў, што вы ёсць бацька.

— А я і не бацька. Я яе маці!

РЭДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ

НАШ АДРАС:

МІНСК-ГСП, ЛЕНІНСКІ ПРАСПЕКТ, 44.

ТЭЛЕФОНЫ: 33-07-82, 33-65-84, 33-03-15, 33-65-91, 33-15-15.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі Зак. № 709.